

DOSSIER SINGER-SONGWRITERS
OVER LIEFDE EN DOOD

Erik Buys

Van Aretha Franklin tot Madonna, van Bob Marley tot U2, en van blues tot hiphop: tal van bekende popartiesten putten uit de Bijbel om menselijke ervaringen tot uitdrukking te brengen.

“Adam bracht een Kaïn voort”

Als kind was hij soms als de dood voor zijn vader, maar desondanks weigerde hij zich door hem monddood te laten maken. Op een indrukwekkende manier heeft Bruce Springsteen gedurende heel zijn muzikale carrière de band met zijn vader Douglas (1924-1998) bezongen. De liefde tussen hen beiden baande zich een weg door frustraties en kwetsuren. Vanuit zijn katholieke achtergrond verwoordt Springsteen de geschiedenis daarvan met Bijbelse beelden, waardoor ze herkenbaar wordt voor iedereen die worstelt met de menselijke neiging om een ander dood te verklaren.

h

et besef van zoiets als erfzonde loopt als een rode draad door Springsteens voorstelling van de relatie tussen ouders en hun kinderen. Het gewelddadige kwaad heeft een besmettelijk karakter en wordt doorgegeven van generatie op generatie. Wraak roept weerwraak op. De Bijbel vertelt in diverse toonaarden hoe mensen elkaar geweld aandoen onder invloed van de verslaving aan macht, rijkdom, eer en genot. Voeg daar nog de gemakzuchtige onverschilligheid aan toe van wie baadt in koninklijke luxe, en de woede die het gevolg is van gekrenkte eer, en je komt uit bij wat de christelijke traditie de zeven hoofdzonden noemt. Een gekrenkte eer resulteert immers doorgaans in afgunst, de middelste van de hoofdzonden in het rijtje van zeven, die volgens de Italiaanse dichter Dante Alighieri (1265-1321) een andere naam is voor de duivel.

“Iedereen kent de ervaring van afwijzing.”

Afgunst

Springsteen ziet vooral de duivelse kracht van de afgunst aan het werk tussen hem en zijn vader. In *Born to Run*, zijn autobiografie met dezelfde titel als het album van zijn grote doorbraak in 1975, observeert hij: “Het verlangen van mijn vader om zich met mij bezig te houden kwam bijna altijd na het nachtelijke, religieuze ritueel van ‘het heilige sixpack’: het ene biertje na het andere in het pikkedonker van onze keuken. Het was altijd op dat moment dat hij me wilde zien, en telkens weer gebeurde hetzelfde. Een paar momenten van geveinsde ouderlijke bezorgdheid over mijn welzijn werden gevolgd door het echte werk: vijandigheid en rauwe woede gericht tegen zijn zoon, de enige andere man in huis. Het was zo jammer. Hij hield van me, maar kon me niet uitstaan. Hij werd gewaar dat we concurreerden om de genegenheid van mijn moeder. Dat deden we ook.”

Bruce Springsteen in Roskilde, 2012. “Mijn verwarde grootmoeder begreep niet dat haar ongebreidelde liefde de mannen vernietigde die ze opvoedde”, schrijft Springsteen in zijn autobiografie. © Wikipedia

Media vita in morte

In de Bijbel verwijst het woord ‘dood’ niet alleen naar een mogelijke fysieke toestand, maar vaak ook naar een gebrek aan liefde, zoals Springsteen dat geregeld ervoer in de relatie met zijn vader. *Media vita in morte sumus*, “midden in het leven zijn we in de dood”, klinkt het in de gregoriaanse antifoon voor de zonden. De mate waarin mensen elkaar respecteren en ademruimte geven, schept volgens datzelfde Bijbelse perspectief kansen op een volwaardig menselijk leven. “Mijn zoon was dood en is weer levend geworden” (Lucas 15, 24a), jubelt een vader in de bekende parabel van Jezus, op het moment dat zijn jongste zoon jaren na een bot afscheid de banden met het thuisfront weer aanhaalt.

In die parabel resoneert het Genesisverhaal over Kaïn en Abel (Genesis 4, 1-16). Kaïn voelt zich afgewezen door de Heer omdat die geen acht slaat op zijn offer, hoewel Hij zich wel degelijk om hem bekommert als de woede zich van Kaïn meester maakt. Maar dat mag niet baten. Kaïn is zodanig jaloers op zijn jongere broer Abel, wiens offer wél in de smaak viel bij de Heer, dat hij hem uiteindelijk vermoordt. Kaïn had zijn geschenk voor de Heer kennelijk niet zozeer aangeboden uit liefde, maar uit eerbij. Als je iemand bemint, dan ben je verheugd over de vreugde van de ander, ook al glundert die bijvoorbeeld vooral om het verjaardagscadeau van een gemeenschappelijke vriend, en niet om het

jouwe. Hetzelfde geldt voor de oudste zoon uit die parabel van Jezus, wanneer hij ontdekt dat zijn vader een feestmaal aanricht voor zijn teruggekeerde jongere broer. Als hij al die jaren uit liefde bij zijn vader was gebleven, en bijvoorbeeld niet om zijn jongere broer te overtreffen, dan zou hij zich verheugen om de vreugde van zijn vader. In plaats daarvan voelt hij zich afgewezen, en boos miskent hij de verwantschap met zijn broer. Verteerd door de jaloezie van een gekrenkte trots mist hij, zoals Kaïn, de dankbare blik voor de liefde die hem wel degelijk te beurt valt. Niettemin blijft zijn vader hem die aanbieden: “Jongen, jij bent altijd bij me en alles wat ik heb, is van jou” (Lucas 15, 31).

Het werk van Nick Cave, Leonard Cohen en Bruce Springsteen convergeert op een bijzondere wijze als het over liefde en dood gaat. *Tertio* brengt die singer-songwriters samen in een triptiek voor de herfstige novembermaand.

Vernedering

Bruce Springsteen zowel als zijn vader heeft de ervaring van afwijzing gekend die in de Bijbelse tradities zo diepgaand aan bod komt, en die hun wederzijdse liefde vaak heeft gehinderd. Niet toevallig bracht Springsteen in 1978, op zijn vierde album *Darkness on the Edge of Town*, de song *Adam Raised a Cain* uit, 'Adam bracht een Kaïn voort'. In de laatste strofe daarvan schrijft hij (in vertaling):

*“In de Bijbel doodde Kaïn Abel,
en werd hij verstoten, ten oosten van Eden
Je wordt in dit leven geboren en betaalt
voor de zonden uit iemand anders' verleden
Voor niets dan pijn werkte papa zijn hele leven
Nu loopt hij door deze lege kamers
om wat dan ook de schuld te geven
Je erft de zonden, je erft de vlammen”*

In zijn autobiografie beschrijft Springsteen hoe zijn vader opgroeide in de schaduw van zijn oudere zus Virginia (1921-1927), die op vijfjarige leeftijd stierf in een verkeersongeval. Het trauma van dat verlies tekende Bruce' grootmoeder en de relatie met haar zoon Douglas, nadien ook die met haar kleinzoon. De angst om opnieuw van een kind afscheid te moeten nemen maakte haar overbeschermend, wat enerzijds resulteerde in extreme verwennerij en anderzijds in een soms verstikkende controle-drang, die op zijn beurt trauma's veroorzaakte.

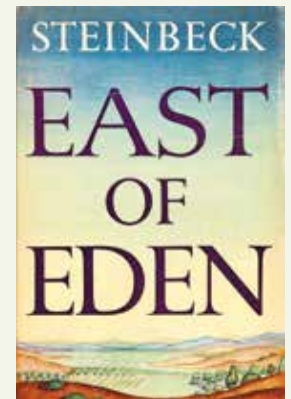
Springsteen herinnert zich een gebeurtenis uit het verleden van zijn vader die exemplarisch is voor de wijze waarop die zich vernederd voelde door zijn moeder: “Op een avond aan de keukentafel, laat in zijn leven, toen hij zich niet goed voelde, vertelde mijn vader me een verhaal over hoe hij uit een gevecht op het schoolplein werd gehaald. Mijn grootmoeder was vanuit ons huis naar hem toe gelopen en had hem naar huis gesleept. Hij vertelde over zijn vernedering en zei met tranen in zijn ogen: ‘Ik was aan het winnen.’ Hij begreep nog steeds niet dat hij geen gevaar mocht lopen. Hij was het enig overgebleven, levende kind. Mijn verwarde grootmoeder beseftte niet dat haar ongebreidelde liefde de mannen vernietigde die ze opvoedde. Ik vertelde hem dat ik het begreep, dat we door dezelfde vrouw waren opgevoed in enkele van de cruciaalste jaren van ons leven en dat we onder veel van dezelfde problemen hadden geleden. Maar in de periode dat onze relatie het stormachtigst was, bleven die dingen mysteries en veroorzaakten ze een erfenis van pijn en onbegrip.”

Weerspiegeling

Springsteens vader wilde komaf maken met zichzelf als het softe moederskindje, omdat hij daar in een afwijzing las van de man die hij meende te moeten zijn. Gaandeweg ziet Springsteen dat streven als de bron van zijn vaders woedeaanvallen, en kan hij die veel beter plaatsen: “Vanbinnen, voorbij zijn woede, herbergde hij een zachtheid, een verlegenheid en een dromerige onzekerheid. Die karaktertrekken waren ook zichtbaar bij mij, en de weerspiegeling van die kenmerken in zijn zoon stootte hem af. Het maakte hem boos. Het was ‘soft’. En hij haatte ‘soft’. Natuurlijk was hij ‘soft’ opgevoed. Hij was een moederskindje, net als ik.” III

“Ik denk dat het verhaal over Kaïn en Abel het best gekende verhaal ter wereld is omdat die mythe het verhaal is van iedereen. Ik denk dat die mythe het symboolverhaal is van de menselijke ziel. Dat is mijn gevoel – wees niet boos als ik niet duidelijk ben. De grootste terreur die een kind kan ondervinden is dat het niet wordt bemind, en afwijzing is de hel die het vreest. Ik denk dat iedereen op deze wereld in meerdere of mindere mate de ervaring van afwijzing kent. En uit afwijzing ontstaat woede, en uit woede een soort misdaad als wraak op de afwijzing, en uit de misdaad schuld – en daar heb je het verhaal van de mensheid. Ik denk dat de mens anders zou zijn als de ervaring van afwijzing kon worden geamputeerd. Misschien zouden er minder krankzinnigen zijn. Ik ben er zeker van dat er weinig gevangenen zouden zijn. Het is er allemaal – het begin. Eén kind, dat de liefde wordt geweigerd waarnaar het hunkert, schopt de kat en verbergt de geheime schuld; en een ander steelt zodat geld het geliefd zal maken; en een derde veroverd de wereld – en telkens is er de schuld en de wraak en meer schuld. De mens is het enige schuldige dier. Wacht even! Daarom denk ik dat dit oude en verschrikkelijke verhaal belangrijk is, omdat het een kaart is van de ziel – de geheime, afgewezen, schuldige ziel.”

Uit *East of Eden* van John Steinbeck (eigen vertaling).

“Misschien is God zelf het trauma”

Zoals Bruce Springsteen bezingt Nick Cave de relatie tussen vader en zoon, maar zijn kwetsuur is van een andere aard dan die van Springsteen: in 2015 verloor hij zijn vijftienjarige zoon Arthur (2000-2015) toen die van een klif viel. Het album *Ghosteen* uit 2019 en het drie jaar later gepubliceerde interviewboek *Faith, Hope and Carnage* (zie *Tertio* nr. 1.219 van 21/6) zijn onderdeel van zijn rouwproces, dat in mei 2022 nog werd bezwaard door het overlijden van zijn oudste zoon Jethro (1991-2022).

Cave heeft het verlies van zijn kind telkens anders verwerkt dan de grootmoeder van Springsteen. In plaats van krampachtig vast te houden aan een vals gevoel van veiligheid, geeft hij zich over aan de dynamiek van een kwetsbare liefde. Die is even aanstekelijk en bij Cave ook even Bijbels geïnspireerd als de dynamiek van het geweld, maar veroorzaakt geen nieuwe vernietigende kwetsuren. Op de vraag of hij gelooft in verlossing in de christelijke zin van het woord, antwoordt Cave in het interviewboek:

“Ik heb het gevoel dat het kwetsen van iemand een wandaad is die ook de wereld in het algemeen beïnvloedt, of zelfs de kosmische orde. Als ik zoiets doe, dan is dat, geloof ik, voor God een belediging die ergens moet worden rechtgezet. Ik geloof ook dat onze goede individuele acties, onze kleine daden van vriendelijkheid, weerklinken in de wereld op manieren die we nooit zullen kennen. Wat ik wil zeggen is dat we iets *betekenen*. Onze acties *betekenen* iets. We zijn van *waarde*.” ▶

Met *East of Eden* schreef de Amerikaanse Nobelprijswinnaar John Steinbeck een 20ste-eeuwse adaptatie van het Bijbelverhaal over de broedermoord. Voor zijn song *Adam Raised a Cain* liet Bruce Springsteen zich beïnvloeden door Steinbecks roman. Premier Deuil, William Adolphe Bouguereau, 1888.
© Wikipedia

DOSSIER SINGER-SONGWRITERS
OVER LIEFDE EN DOOD

“Trauma’s
verbinden
ons in
wederzijdse
kwets-
baarheid.”

Over de impact van het christelijke verhaal op zijn levensvisie, beweert Cave voorts: “Ik word aangetrokken tot wat velen zouden zien als traditionele christelijke ideeën. Ik ben vooral gefascineerd door de Bijbel en in het bijzonder het leven van Christus. Vanaf het begin heeft de Bijbel een grote invloed op mijn werk gehad.” Ook Springsteen heeft er nooit een geheim van gemaakt dat Bijbelverhalen hem inzicht geven in zijn eigen ervaringen. Evenmin verdoezelt hij de invloed van de katholieke verbeelding van romanschrijvers zoals Nobelprijswinnaar John Steinbeck (1902-1968), en *National Book Award*-winnaars Flannery O’Connor (1925-1964) en Walker Percy (1916-1990), of van filmmakers zoals John Ford (1894-1973) en Terrence Malick. In de manier waarop Springsteen zijn vader kenschetst in *Adam Raised a Cain* schemert duidelijk de invloed van John Steinbecks *East of Eden* door. Die roman neemt het verhaal over Kaïn en Abel als leidraad om de lotgevallen van twee Amerikaanse families te vertellen, begin 20ste eeuw, tot aan het einde van de Eerste Wereldoorlog. De Chinese butler Lee, een van de personages, legt op een bepaald ogenblik het verhaal van Kaïn uit als “een kaart van de afgewezen ziel” (zie kader blz. 9).

Wanhopig verlangen

In een interview uit 1998 voor *DoubleTake Magazine* door Will Percy, Walker Percy’s neef, kijkt Springsteen met een milde blik naar al wie zich afgewezen voelt of uitgestoten wordt. Hij herkent het vaak wanhopige verlangen naar liefde bij die mensen, het verlangen om ergens thuis te komen, zoals hij dat ontdekte ach-

ter de woede-uitbarstingen van zijn vader: “De politiek van de uitsluiting is, denk ik, een thema dat door veel van mijn schrijfsels loopt. Mijn personages zijn niet echt antihelden. Misschien zijn ze daardoor op een bepaalde manier ouderwets. Ze willen er graag bij horen en ze proberen erachter te komen wat hen in de weg staat.” De duisternis van trauma’s en frustraties die soms over de verhouding met zijn vader hing, is bij Springsteen geen onontkoombaar noodlot. In zijn autobiografie relativeert hij dan ook die karakterisering van hun relatie, juist omdat hij inzicht heeft verworven in de oorsprong van zijn vaders problemen: “Ik heb mijn vader niet helemaal recht gedaan in mijn songs door hem te behandelen als een archetype van de verwaarlozende, dominante ouder. Het was een typering van onze relatie naar *East of Eden*, een manier om mijn jeugdervaring te ‘universaliseren’. Ons verhaal is veel ingewikkelder.”

Kwetsbare liefde

Ook Nick Cave ontdekt de liefde en het verlangen eraan als de onderstroom zonder dewelke geen trauma kan bestaan. Voor zover Cave het goddelijke ziet als de dynamiek van een kwetsbare, geweldloze liefde, overweegt hij in het interviewboek zelfs: “Misschien is God zelf het trauma.” De kwetsbare liefde laat zich niet determineren door het verdriet en het lijden dat een mogelijk gevolg is van haar zelfgave. Die liefde geeft zich, ondanks mogelijke pijn. Ze is de openheid op het trauma, waardoor ze zich niet laat overmeesteren, maar waarin ze juist des te sterker voelbaar wordt – in het gemis om de afwezige geliefden met wie

ze de verbondenheid niet opgeeft. Cave vindt troost in dat pijnlijk voelbare, maar onverwoestbare karakter van de liefde: “Er is een transformerend aspect aan de plek van het lijden. We worden er wezenlijk door veranderd of herschapen. Dat proces is angstaanjagend, maar na verloop van tijd keer je terug naar de wereld met een soort kennis die te maken heeft met onze kwetsbaarheid als deelnemers aan dit menselijke drama. Trauma’s verbinden ons in wederzijdse kwetsbaarheid. Hoe meer tijd je doorbrengt op de plek van kwetsbaarheid, hoe minder bezorgd je wordt over hoe je wordt gezien of beoordeeld, en daarin ligt uiteindelijk de vrijheid. Als je het geluk hebt gehad om in deze wereld echt bemind te zijn geweest, dan zul je anderen buitengewoon veel pijn doen wanneer je haar verlaat. Dat is het verbond van leven en dood, en de verschrikkelijke schoonheid van verdriet.”

Donkerder

Drie weken voor zijn dood bracht Leonard Cohen (1934-2016) *You Want It Darker* uit. De titelsong van het album is een mystieke beschouwing van het verbond tussen liefde en dood, die doet denken aan wat Bruce Springsteen en Nick Cave daarover vertellen. De song *You Want It Darker* evoceert niet alleen Bijbelse beelden, maar citeert ook letterlijk uit de joodse kaddisj, het gebed voor de doden (in vertaling):

“Moge Uw Heilige Naam
Verheerlijkt en gezegend worden”

“In het leven van onze kinderen zijn we

Zoals Nick Cave’s traumatische ervaringen, laten de kwetsuren in de relatie tussen Bruce Springsteen en zijn vader zich bij Springsteen gaandeweg voelen als het onvervulde verlangen van de liefde. Dat blijkt onder meer op 17 en 18 juli 2018, wanneer *Springsteen on Broadway* live wordt ingeblikt voor Netflix. Op 14 december van dat jaar verscheen ook het luisteralbum van die opname.

In zijn songteksten verwijst Leonard Cohen expliciet naar Bijbelverhalen zoals het Boek Genesis en put hij uit de joodse gebedstraditie. © Wikimedia

Tijdens zijn optreden belicht Springsteen niet alleen de conflicten met zijn vader, maar ook hun verzoeningsproces. In de song *My Father’s House* vertelt hij over een droom die het verlangen naar zijn vader vertolkt. De vierde strofe spreekt boekdelen (in vertaling):

“Ik werd wakker en stelde me voor
dat de harde, verscheurende dingen
Onze harten nooit meer, meneer,
uit elkaar zouden dwingen
Ik kleedde me aan en begon naar dat huis te rijden
Vanaf de weg kon ik in het licht
de ramen zien schijnen”

In zijn commentaar bij de song spreekt Springsteen over de haat-liefdeverhouding met zijn vader, maar ook hoe hij hem imiteerde om zijn nabijheid te voelen, en hoe hij zijn vader in een droom uitlegt dat hij fier is op de man die Springsteen zelf daardoor is geworden – een man zoals hij zich zijn vader voorstelt. Verderop in de set brengt Springsteen *Long Time Coming*, waarin hij opnieuw geboren wil worden, een nieuw begin wil maken:

“Ik rijd snel met een bos rozen
En een nieuwe kaart die ik heb gemaakt
Vanavond word ik naakt geboren,
begraaf ik mijn oude ziel
En dans ik op haar graf”

De dood van het kwaad uit het verleden, met de ervaring van afwijzing waaraan zijn ziel leed, is voor Springsteen verbonden met de geboorte van zijn kinderen en de liefde die ze bij hem opwekken:

“Nu voel ik ze beneden aan mijn shirt trekken
Ja, ik heb zelf kinderen
En als ik een wens had
in deze godverlaten wereld, kinderen,
Dan zou ik willen dat jullie fouten van jezelf zouden zijn
Ja, dat jullie zonden van jezelf zouden zijn”

Springsteen wil zijn kinderen niet opzadelen met de erfenis van het geweld dat hij zelf heeft ondervonden. Tussen hem en zijn vader heeft zich onmiskenbaar een vergevingsproces afgespeeld. Daardoor laten ze zich beiden niet langer definiëren door opgelopen trauma’s en frustraties, en kan Springsteen zijn kinderen ademruimte geven, met inbegrip van de ruimte om hun eigen fouten te maken. In zijn autobiografie wijst Springsteen op het wonderlijke effect dat de kwetsbaarheid van een pasgeboren kind op tumultueuze relaties kan hebben. Dat broze kind heeft de paradoxale macht om een zorgzame liefde te ontketen die conflicten naar de achtergrond doet verdwijnen. Springsteen ziet het gebeuren bij de geboorte van zijn jongste zus Pam: “Het hele huis was in de ban van Pams geboorte en onze familie kwam bij elkaar. Toen mijn moeder in het ziekenhuis lag, nam mijn vader het over en zorgde hij voor ons; hij maakte het ontbijt klaar en hielp ons naar school. Het huis lichtte op. Kinderen brengen genade, geduld, trans-

Nick Cave steekt zijn christelijke inspiratie niet onder stoelen of banken. “Ik ben vooral gefascineerd door de Bijbel en in het bijzonder het leven van Christus”, zegt hij. © Wikimedia Commons / Amelia Troubridge

Daarnaast verwijst de song met de driemaal herhaalde Hebreeuwse frase “Hineni” – “Hier ben ik” – naar een perikoop in Genesis waarin die frase op drie sleutelmomenten voorkomt, namelijk het verhaal over Abraham die zich geroepen voelt om zijn oudste zoon Isaak te offeren. De bekende Engelse rabbi en filosoof Jonathan Sacks (1948-2020) heeft daarop gewezen in een uitgebreide commentaar op *You Want It Darker*. Als Abraham op het punt staat Isaak te offeren, gebeurt er iets eigenaardigs. God laat Abraham weten dat Hij helemaal geen mensenoffer wil. Hij vraagt Abraham de jongen te laten leven en in zijn plaats een ram te offeren. Dat is veelzeggend, want de ram is een symbool van mannelijk leiderschap en geweld. Het verhaal laat dus een God zien die mensen ertoe aanzet om machtswellust en mogelijk gewelddadige rivaliteit op te offeren, zodat ze elkaar niet doden. Het goddelijke wordt alweer herkend in een geweldloze liefde. Abraham wordt een vader die zijn zoon de ruimte geeft om te leven. Niet toevallig bevat deze tekst de eerste vermelding van het woord ‘liefde’ in de Hebreeuwse Bijbel. In zijn song bekritiseert Cohen “het menselijke frame” (“*the human frame*”) waardoor Gods Heilige Naam wordt “belasterd en gekruisigd” (“*vilified, crucified*”), telkens wanneer mensen ervan uitgaan dat ze in Gods naam moeten doden. Maar, suggereert Cohen, de waarachtig goddelijke liefde neemt geen deel aan het geweld, en trekt zich terug in een almaar donkerder duisternis – vandaar: “U wilt het donkerder”. Dat gebeurt niet om de wereld aan haar lot over te laten, maar om mensen de kans te geven het licht van de vredevolle liefde te laten schijnen, ook al geldt al te vaak dat “wij de vlam in de kiem smoren” (“*we kill the flame*”). III

spoken of voorouders”

cendentie, tweede kansen, wedergeboorte en een herontwaken van de liefde die in je hart zit en aanwezig is in je huis. Ze zijn God die jou een nieuwe kans geeft. Mijn tienerjaren met mijn vader waren nog steeds niet geweldig, maar er was altijd het licht van mijn zusje Pam, het levende bewijs van de liefde in ons gezin. Ik was betoverd door haar. Ik was dankbaar voor haar. Ik verschoonde haar luiers, wiegde haar in slaap, rende naar haar toe als ze huilde, hield haar in mijn armen en smeedde een band met haar die tot op de dag van vandaag bestaat.”

Verlossing

Als Springsteen zelf voor de eerste keer vader gaat worden, op het einde van de zwangerschap van zijn vrouw Patti, ervaart hij zijn oude vader opnieuw zoals in de dagen na de geboorte van zijn jongste zus Pam, maar dan intenser. In zijn commentaar op *Long Time Coming* tijdens de Broadway-set vertelt hij daarover: “Mijn vader, nooit een spraakzame man, flapte eruit: ‘Je bent heel goed voor ons geweest.’ Ik knikte instemmend, waarop hij zei: ‘En ik was niet zo goed voor jullie.’ En de kamer stond gewoon stil. Verbijsterd stelde ik vast dat wat erkend moest worden, werd erkend, en als ik niet beter wist zou ik gezworen hebben dat er een soort verontschuldiging gebeurde, en dat was ook zo. Tijdens de laatste dagen voordat ik vader zou worden, was mijn eigen vader op bezoek om me te waarschuwen voor de fouten die hij had gemaakt, en om me te waarschuwen ze niet te maken met mijn eigen kinderen. Om ze te verlossen van de keten van onze zonden, mijn vader van de mijne en onze vaders voordien, zodat onze kinderen vrij kunnen zijn om hun eigen keuzes te maken en hun eigen leven te leiden.”

“We zijn ofwel spoken, ofwel voorouders in het leven van onze kinderen. Ofwel leggen we onze fouten en lasten op hen en achtervolgen we hen, ofwel helpen we hen om die oude lasten af te leggen en bevrijden we hen van de keten van ons eigen gebrekkige gedrag. En als voorouders lopen we naast hen en helpen we hen om hun eigen weg te vinden, en iets van transcendentie. Mijn vader verzocht me op die dag om een voorouderlijke rol te mogen opnemen in mijn leven, nadat hij lange tijd een spook was geweest. Hij wilde dat ik een nieuw slot aan onze relatie zou schrijven en dat ik klaar zou zijn voor het nieuwe begin dat

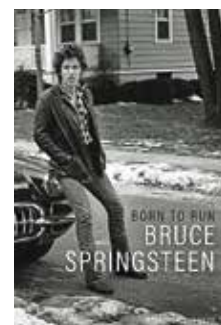
ik zou beleven. Het was het mooiste moment in mijn leven met mijn vader en het was alles wat ik nodig had.”

Overleden dierbaren

Vóór hij *Born to Run* zingt als finale van zijn Broadway-concert, staat Springsteen stil bij de wijze waarop zijn overleden dierbaren aanwezig blijven in wie hij is geworden. Dankbaar getuigt hij van zijn onverbreekelijke liefdesband met hen, die zelfs met de dood niet is gestorven, en die via hem ook weer sporen achterlaat bij anderen. Springsteen beschrijft hoe hij zijn oude buurt bezocht, net voor hij zijn autobiografie begon te schrijven, en eindigt zijn concert met een eeuwenoud gebed. “Mijn overleden vader is nog steeds elke dag bij me en ik mis hem”, vertelt Springsteen. “Ik bezoek hem elke avond een beetje, dat is een genadevol iets. Zovele anderen zijn weg uit deze huizen die nu gevuld zijn door vreemden, maar de ziel is een koppig ding. Verdwijnt niet zo snel. Zielen blijven. Ze blijven hier in de lucht, in de lege ruimte, in stoffige wortels, in trottoirs waarvan ik als kind elke centimeter kende zoals ik mijn eigen lichaam kende, en in de liedjes die we zingen. Daarom zingen we.” Nick Cave spreekt zoals Springsteen, als hij in zijn songs op *Ghosteen* de aanwezigheid van zijn overleden zoon Arthur ervaart: “Ik denk dat de muziek en de teksten van *Ghosteen* een verdichte plek vormen waar de geest van Arthur een thuishaven vindt. Ik denk dat zijn geest dit werk bewoont. En dat bedoel ik niet eens metaforisch, maar letterlijk. Ik voel hem in de songs rondzwerven.”

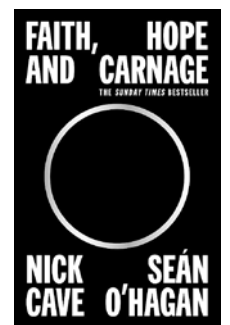
Onzevader

Springsteen mijmert voort: “Ik wil gewoon communiceren met de oude geesten, in hun aanwezigheid staan, hun handen op me voelen. Nog één keer. Hoe dan ook, ik stond weer eens in de schaduw van mijn oude kerk. Je weet wat ze zeggen over katholieken – je kunt er niet aan ontsnappen. Ze deden hun werk hardnekkig en ze deden het goed, want de woorden van een zeer vreemde maar al te bekende bedde kwamen die avond bij me terug. Om de een of andere verdomde reden, toen ik daar die avond in mijn straat zat, rouwend om mijn oude omgehakte boom, en weer omringd door God, kwamen haar woorden bij me terug en vloeiden ze anders: ‘Onze Vader die in de hemel

Bruce Springsteen, *Born to Run*. De autobiografie, Unieboek / Spectrum / Lannoo, Amsterdam, 2018, 528 blz.

Bestellen kan via www.kerknet.be – Klik op shop.

Nick Cave & Sean O'Hagan, *Faith, Hope and Carnage*, Canongate Books, Londen, 2022, 304 blz.

zijt, uw naam worde geheiligd, uw rijk kome, uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel. Geef ons deze dag, geef ons deze dag en vergeef ons onze zonden, onze schulden, zoals ook wij vergeven aan onze schuldenaren, en breng ons niet in beproeving maar verlos ons van het kwade, ons allen, voor eeuwig en altijd, Amen.’ En moge God jou, je familie en allen die je liefhebt zegenen. En bedankt voor jullie komst vanavond.”

Verrijzenis

Met die woorden geeft Springsteen gehoor aan de oproep in de eerste brief van Johannes, om niet te zijn zoals Kaïn, wiens daden werden gemotiveerd door eerzucht, maar om, gedragen door de geweldloze en vergevende liefde zoals die is belichaamd in de figuur van Christus, over te gaan “van dood naar leven”: “Dit is de boodschap die u vanaf het begin gehoord hebt: dat wij elkaar moeten liefhebben. Wij mogen niet zijn zoals Kaïn, die een kind van de boze was en zijn broer vermoordde. En waarom vermoordde hij hem? Omdat zijn daden slecht waren. Wij zijn overgegaan van de dood naar het leven; wij weten het, omdat wij onze broeders liefhebben. De mens zonder liefde is nog in het gebied van de dood” (1 Joh 3, 11-12a.14). III